

Primirea convertiților în Biserica Ortodoxă: teorie și practică*

Pr. Stefanos ALEXOPOULOS

Original: [“Accepting Adult Converts in the Orthodox Church: Theory and Practice” in Hans-Jürgen Feulner \(ed.\), Liturgies in East and West: Ecumenical Relevance of Early Liturgical Development. Austrian Studies of Liturgy and Sacramental Theology \(Vienna: LIT-Verlag 2013\) 19-32.](#)

1. Introducere

Nu există dubii că numărul convertiților în Biserica Ortodoxă este în creștere, atât în diaspora cât și în țările tradițional ortodoxe. În primul caz, comunitățile ortodoxe au fost asimilate în cultura locală destul de ușor ca să se deschidă oamenilor de diverse etnii și fonduri culturale. În al doilea caz, cele mai multe țări ortodoxe emergente din comunism se confruntă cu un număr mare de oameni nebotezați, în timp ce în țări precum Grecia, cu creșterea numărului imigranților¹ a crescut și numărul botezurilor de adulți.² Întrebările ce se ridică sunt următoarele: cum sunt primiți acești oameni în Biserica Ortodoxă? Care este procesul de catehizare? Există vreo paralelă la riturile romano-catolice ale inițierii creștine pentru adulți? Încercând să răspund acestor întrebări, voi examina tradiția liturgică bizantină în ceea ce privește: (1) procesul de catehizare, (2) riturile baptismale și postbaptismale pentru convertiții nebotezați și (3) riturile acceptării pentru convertiții botezați, comparându-le pe toate acestea cu practicile actuale. Apoi (4) voi evalua practica actuală, (5) voi oferi sugestii indicând locurile unde practica actuală are nevoie de reformă. Trebuie să notez că scopul meu nu este să dau o descriere detaliată a întregului proces catehetic, a riturilor baptismale și postbaptismale în Bizanț³ sau în practica actuală⁴ ci, mai degrabă, doar voi scoate în evidență ceea ce eu cred că este important pentru scopul nostru.

2. Procesul catehetic

Documentele importante care reflectă practica Marii Biserici din Constantinopol din secolul al X-lea ne permit să reconstruim catehumenatul în practica liturgică a catedralei Cetății.⁵ Conform acestor documente, intrarea unui candidat în catehumenat era marcată de „Rugăciunea la facerea catehumenului”. În această perioadă a catehizării se citeau exorcisme asupra acelei persoane. Catehumenatul colectiv era un eveniment eclezial și nu unul privat,

---

* O versiune inițială a acestui articol a apărut în Stefanos ALEXOPOULOS, *Initiation of Adults in Greece Today: Challenges and Suggestions*, în Șimon MARINČÁK (Ed.), *Sväté Tajomství na Krestanskom Vychode* (Orientalia et Occidentalia 3), Košice 2008, 145–158 cu un accent deosebit pe procesul catehetic actual și pe proceduri.

¹ Conform Observatorului Migrației Mediteraneene al Universității Panteion, numărul imigranților în Grecia (cu o estimare conservatoare a imigranților ilegali) s-a ridicat la aproximativ 950.000 în 2004, adică aproximativ 8,5% din populația totală. Vezi http://www.mmo.gr/pdf/general/IMEPO_Final_Report_English.pdf (accesat 15.12.2010).

² De exemplu, în parohia Sfântul Gheorghe din Halandri (Atena), unde am slujit ca preot paroh, mai bine de cinci botezuri de adulți au fost săvârșite din 1999, un număr care este mult mai mare decât numărul total de botezuri de adulți de la începutul parohiei (anii `50) până în 1999. Vezi și ALEXOPOULOS, *Initiation of Adults*, 145–156.

³ Pentru o prezentare generală a mărturiilor, vezi Stefanos ALEXOPOULOS, *Gestalt und Deutung der christlichen Initiation im mittelalterlichen Byzanz*, în: Christian LANGE – Clemens LEONHARD – Ralph OLBRICH (Eds.), *Die Taufe. Einführung in Geschichte und Praxis*, Darmstadt 2008, 49–66.

⁴ ALEXOPOULOS, *Initiation of Adults*.

⁵ Stefano PARENTI – Elena VELKOVSKA (Eds.), *L'Euclologio Barberini gr. 336* (BELS 80), Roma² 2000; Miguel ARRANZ, *L'euclologio costantinopolitano agli inizi del secolo XI*, Roma 1996; Juan MATEOS, *Le Typicon de la Grande Église* (OCA 165–166), Roma 1962–1963; Heinzgerd BRAKMANN, *Der griechische Text des Konstantinopler prosphonetikon ton katechoumenon*, în: OCP 52 (1986) 211–213; Gudrun ENGBERG – Carsten HÖEG – Günter ZUNTZ (Eds.), *Prophetologium*. (Monumenta Musicae Byzantinae, Lektionaria), Copenhagen 1939–1981.

precum demonstrează ecteniile și rugăciunea pentru catehumeni în Dumnezeiasca Liturghie (și în rânduiala Laudelor).⁶

În faza finală a catehumenatului, un grup ales dintre catehumeni considerați apti erau pregătiți pentru botez, de aici și numerele lor diverse în tradiția creștină: *electi, competentes* sau *illuminandi* în tradiția liturgică apuseană, *fofizomeni* în tradiția liturgică bizantină. Această fază finală era inițiată în a treia Duminică a Postului Mare, Duminica Înălțării Sfintei Cruci, un punct culminant în [Marele] Post. În acea Duminică după Trisaghion era citit următorul anunț:

Mă adresez dragostei voastre, de Hristos iubitorilor frați, aceia dintre voi care au persoane care trebuie a fi aduse la sfântul botez, cunoscând că învierea lui Hristos este la îndemână, aduceți-i de mâine pe aceștia la biserica noastră preasfântă, ca astfel de mâine ei să primească pecetea în Hristos și să fie ținuți și catehizați. Totuși, dacă cineva ar dori să se alătore după această săptămână, cunoscând că ei nu s-au gândit la aceasta, pe aceia îi vom primi doar dacă este necesar.⁷

După acea Duminică⁸ apar în Liturghia Darurilor Înaintesfințite cereri și rugăciuni în legătură cu *fofizomeni* (*cei către lumina*), ce succed cererile și concedierile catehumenilor (inițial chiar și în Dumnezeiasca Liturghie din sâmbete și Duminici⁹).

După cele trei exorcizări, tradiția manuscritică conține o rugăciune intitulată „Rugăciunea de după catehumenat, [spusă peste] cel care e pe punctul de a fi botezat”¹⁰ urmată de renunțare și mărturisirea credinței precum și de o rugăciune de chemare la botez.¹¹

Etapa finală a catehumenatului în cateheza colectivă este reflectată în riturile de renunțare și acceptare din Sfânta și Marea Vineri în ritul catedral al Constantinopolului. Conform acestor rituri, precum se observă în Evhologhiul Barberini gr. 336, patriarhul vine la Biserica Sfânta Irina din Constantinopol în jurul amiezii în Vinerea Mare. Acolo toți catehumenii sunt adunați, iar patriarhul se urcă pe amvon. După îndemnul diaconului de a fi atenți, episcopul le poruncește să stea cu evlavie, să se însemneze cu sfânta cruce, să se

⁶ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, 119–122, n. 114–117; ARRANZ, *L'Euclologio Constantinopolitano*, 172–173; Miguel ARRANZ, *Les Sacraments de l'ancien Euchologe constantinopolitain* 1:1–10, în: OCP 48 (1982) 284–335; 49 (1983) 42–90, 284–302; 50 (1984) 43–64, 372–397; 51 (1985) 60–86; 52 (1986) 145–178; 53 (1987) 59–106; 55 (1989) 33–62, 317–338, aici (1984) 52–60; Stefano PARENTI, *Christian Initiation in the East*, în: Anscar CHUPUNGO (Ed.), *Handbook for Liturgical Studies IV: Sacraments and Sacramentals*, Collegeville 2000, 29–48, aici 35.

⁷ Juan MATEOS, *Le Typikon* 2:38. ARRANZ, *Les Sacraments* (1984), 47–49. Aparent și acest text era citit în duminica precedentă ca o rubrică pentru dispozițiile pentru cea de-a doua Duminică a Postului după cum prevede Tipicul Marii Biserici. Vezi MATEOS, *Le Typikon* 2:30. Pentru traducerea franceză a textului grecesc din Dresden A 104, vezi MATEOS, *Le Typikon* 2:31 nota 2. Pentru textul grecesc, vezi BRAKMANN, *Der griechische Text*, 212.

⁸ Despre distanța de trei săptămâni între înscrierea fizizomenilor și Sâmbăta lui Lazăr, vezi Thomas TALLEY, *The Origins of the Liturgical Year*, Collegeville 1986, 189–214; Maxwell JOHNSON, *Preparation for Pascha? Lent in Christian Antiquity*, în: Paul BRADSHAW – Lawrence HOFFMAN (Eds.), *Passover and Easter. The Symbolic Structuring of Sacred Seasons* (Two Liturgical Traditions 6), Notre Dame 1999, 36–54; Idem, *From Three Weeks to Forty Days. Baptismal Preparation and the Origins of Lent*, în: Idem, *Living Water, Sealing Spirit*, Collegeville 1995, 118–136.

⁹ Stefanos ALEXOPOULOS, *The Presanctified Liturgy in the Byzantine Rite. A Comparative Analysis of its Origins, Evolution, and Structural Components* (Liturghia Condenda 21), Leuven 2009, 196–217. Din moment ce în practica catedrală constantinopolitană Liturghia Darurilor Înaintesfințite (PRES) era săvârșită până în Vinerea Mare, cererile pentru fizizomeni erau rostite tot până în acest moment, dar după ce Liturghia PRES a încetat a mai fi celebrată în Vinerea Mare, cererile pentru fizizomeni erau rostite până în Miercurea Mare, ultima zi în care PRES era celebrată.

¹⁰ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, 122–123, n. 118; ARRANZ, *L'euclologio costantinopolitano*, 178; ARRANZ, *Les Sacraments* (1984), 60–61.

¹¹ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, 124, n. 119; ARRANZ, *L'euclologio costantinopolitano*, 181.

dezbrăce și să-și înlăture încălțăminte.¹² Apoi va începe „cateheza” - o lungă exortatie ce punctează și le explică renunțarea lor la diavol și acceptarea din partea lor a lui Hristos.¹³ După aceea, el îi îndeamnă să se întoarcă spre Apus, să-și ridice mâinile, să renunțe la Satana de trei ori și să sufle pe el. După aceea, el îi îndeamnă să se întoarcă spre Răsărit și să-l accepte iar pe Hristos. Apoi episcopul exclamă: „Binecuvântată este Dumnezeu, care voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoașterea adevărului să vină, acum și pururea și în vecii vecilor.”¹⁴ După aceea episcopul își continuă exortația catehetică.¹⁵

La încheierea exortației sale catehetice episcopul le cere să-și ridice iar mâinile și se zic trei cereri: pentru statornicia Bisericii, pentru împărat și popor, pentru apărarea de diavol și pentru pace în cetate. După ce dă pacea, el le poruncește să se îmbrace și să se încălțe. Apoi coboară din amvon, intră în altar, se roagă cu rugăciunile obișnuite pentru fotizomeni și recită rugăciunea de chemare la botez.¹⁶ Apoi fotizomenii erau invitați să avanseze și să primească punerea mâinilor după care se citește rugăciunea finală.¹⁷

Întorcându-ne la practica actuală observăm că cele mai multe elemente rituale sunt prezente, dar structura ritului și procesul lipsesc. Întregul proces este inițiat de o persoană interesată să fie botezată. Respectivul vine la o parohie și îl abordează pe preot: fie singur, fie, de obicei, împreună cu un membru al parohiei. După ce preotul vorbește cu el sau cu ea și vede că motivele lui/ei sunt autentice, se întocmește cererea. Candidatul completează o cerere către episcopul locului, afirmându-și dorința de a deveni ortodox(ă). Apoi episcopul îi răspunde, de obicei, acceptând cererea, rânduinu-i candidatului/candidatei un cetehet și notează că respectivul candidat ar trebui botezat abia după finalizarea catehizării. Catehetul este de obicei preotul care trimite scrisoarea ce însoțește cererea candidatului. Iar dacă există o barieră lingvistică, preotul este responsabil să găsească un translator și cărți în limba candidatului.

Apoi începe cateheza. Ea variază în lungime în funcție de cultura candidatului, disciplina sa și dorința de a studia și a învăța precum și de frecvența întâlnirilor. Întregul proces de catehizare reprezintă o serie de lecții lipsite de orice ritual la începutul sau la sfârșitul procesului. De obicei catehezele au loc în cadrul întâlnirilor de studiu private, o dată sau de două ori pe săptămână. Materialele și metodele folosite depind în totalitate de preot / catehet. Durata minimă pentru o cateheză este, în teorie, șase luni. Nu există vreun ritual asociat începutului sau procesului catehetic. Elementele liturgice ale procesului catehetic pe care le-am văzut mai devreme sunt săvârșite în bloc, chiar înaintea botezului propriu-zis, precum se face în cazul botezului pruncilor.

---

¹² PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, 146, n. 143.1-3; ARRANZ, *Les Sacraments* (1984), 377.

¹³ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, 146, n. 143.4-5.

¹⁴ Ibid. 148, n. 143.23.

¹⁵ Ibid. 148-149, n. 143.24-25.

¹⁶ Ibid. 149-150, n. 144.1-10.

¹⁷ Găsim detalii despre întregul proces, dar în special despre punerea mâinilor, într-un manuscris al *Profitologhiului*, cartea liturgică ce conține lecturile Vechiului Testament. În acel manuscris, la slujba Ceasului III-VI din Vinerea Mare, după lecturi, rubrica ce urmează oferă următoarele îndrumări: „Și apoi patriarhul urcă în amvon, face trei închinăciuni, arhidiaconul ridică omoforul și patriarhul face cateheza. Și după ce termină, coboară și stă în fața Sfintei Mese. Apoi diaconul rostește cererile pentru fotizomeni. Și când zice *catehumeni ieșiți*, catehumeni sunt aduși înainte de către unul dintre diaconi în partea dreaptă a *soleii*. Patriarhul îi binecuvântează pe catehumeni pe frunte, pe gură, pe piept și apoi își spală mâinile și rostește: *Că Tu ești luminarea noastră*, iar diaconul rostește *În pace să ieșim* [Profitologhiu 1960 (vezi fn 5), 401].

Enarxa: *În numele Tatălui...*

1. Rugăciunea la facerea catehumenului¹⁸

2 Trei exorcisme¹⁹

3 Rugăciunea pentru cel ce urmează a se boteza²⁰

4 Renunțarea la Satana și acceptarea lui Hristos²¹

5 Rugăciunea pentru chemarea la botez²²

Concedierea

Aceste elemente rituale puse unul peste celălalt și săvârșite azi în cinci sau zece minute, cândva marcau întregul proces al catehumenatului.

3. Riturile baptismale și postbaptismale

Am descris procesul bizantin de catehizare și inițiere până în Vinerea Mare. Acum vom continua cu botezul propriu-zis. Tipicul Marii Biserici ne oferă o scurtă descriere a botezului în privegherea din Sfânta și Marea Sâmbătă:

Și patriarhul merge la baptisteriul cel mare și își pune stiharul său cel alb și intră unde e bazinul baptismal și tămâiază după obicei de trei ori în jurul bazinului, urmat fiind de diaconi, și face botezul acolo după rânduială. Între timp, în biserică se citește restul lecturilor.²³

Diaconii în baptisteriu vor spune „cererile diaconale de la botez ale Sâmbetei celei Mari”²⁴ în timp ce slujitorul citește în tăcere rugăciunea particulară - un fel de apologie, cerându-i iertare lui Dumnezeu pentru păcatele sale în vederea săvârșirii botezului.²⁵

După sfârșitul cererilor și recitarea în tăcere a rugăciunii de mai sus, urmează binecuvântarea apelor baptismale.²⁶ După sfârșitul rugăciunii, săvârșitorul dădea pacea, iar diaconul le cere tuturor să-și plece capetele. Săvârșitorul suflă apoi de trei ori peste vasul cu ulei, însemnându-l și rostește o rugăciune de binecuvântare a uleiului pentru ungerea prebaptimală.²⁷ Preotul turna puțin ulei în apele baptismale și era adus candidatul la botez. Preotul îi ungea [cu ulei] fruntea candidatului, pieptul, spatele iar apoi diaconul ungea trupul candidatului.²⁸ Candidații bărbați erau aduși separat de femei. Candidații bărbați erau însoțiți, dezbrăcați, unși și îmbrăcați (după afundare) de diaconi. Apoi candidatele femei erau

¹⁸ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, 119, n. 114.

¹⁹ Ibid. 120–122, n. 115–117.

²⁰ Ibid. 122–123, n. 118.

²¹ Ibid. 124, n. 119.1–10.

²² Ibid. 124, n. 119.11.

²³ MATEOS, *Le Typicon* 2:84

²⁴ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, n. 120, 125; ARRANZ, *L'euclologio costantinopolitano*, 182; ARRANZ, *Les Sacraments* (1985), 75.

²⁵ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, n. 121, 125–126; ARRANZ, *L'euclologio costantinopolitano*, 183–184; ARRANZ, *Les Sacraments* (1985), 77. Această rugăciune este de același fel ca rugăciunea „Nimeni din cei legați...” de la Dumnezeiasca Liturghie; vezi PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, n. 12, 62. Și “Lord Jesus Christ, the only begotten son...” of the office of the sanctification of the waters on Epiphany. Ibid. n. 128, 133–134.

²⁶ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, n. 122, 126–128; ARRANZ, *L'euclologio costantinopolitano*, 184–187; ARRANZ, *Les Sacraments* (1985), 78–79.

²⁷ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, n. 123, 129; ARRANZ, *L'euclologio costantinopolitano*, 187–188; ARRANZ, *Les Sacraments* (1985), 81.

²⁸ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, n. 124.4, 130.

aduse de diaconițe, care le aduceau dezbrăcate, unse și care le îmbrăcau (după afundare).²⁹ Practica curentă în care candidații la botez sunt unși de către naș este reflectată pentru prima dată în tradiția manuscrisică în secolul al XV-lea.³⁰

Fiecare candidat era botezat de săvârșitor cu binecunoscuta formulă „Se botează N în numele [Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh]”. După întreita afundare, nou-botezatul ieșea afară din apă și se cânta psalmul 31 (versetul 1).³¹

Săvârșitorul citea apoi rugăciunea pentru Mirungere. După ce era citită rugăciunea, se cânta din Galateni 3:27 [*Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat* (n. trad.)] iar în timpul cântării săvârșitorul ungea cu Sfântul și Marele Mir pe cel botezat, folosind formula „Pecetea darului Duhului Sfânt”, însemnând cu semnul sfintei cruci fruntea, nările, gura și urechiile. Săvârșitorul începea apoi să cânte versetul întâi din psalmul 31 și intra cu neofiii în biserică și se săvârșea Dumnezeiasca Liturghie.³²

Am văzut că la intrarea în bazinul baptismal candidații erau complet goi. Manuscrisele mai vechi sugerează că îmbrăcarea cu veșminte albe avea loc după întreită afundare și înainte de Mirungere, dar acest lucru devine explicit în unele manuscrise din secolele XII-XIII, unde citim:

*După ce toți se botează, (patriarhul) spală (mâinile sale), leapădă lention-ul [veșmântul ce îi protejează stiharul] și mânecuțele, și leapădă veșmintele baptismale [stiharul alb] și îmbracă veșmintele pentru Dumnezeiasca Liturghie, apoi vine afară din baptisteriu și îi unge cu Sfântul Mir pe cei botezați.*³³

Bineînțeles, neofiii nu-l așteptau goi pe episcop pentru a se schimba, ci ei se îmbrăcau în veșminte după afundare și înainte de Mirungere. Un rit asociat cu îmbrăcarea veșmintelor albe este atestat pentru prima dată într-un manuscris datând din secolul al XII-lea.³⁴ În câteva codice, cel mai vechi fiind din secolul al XIII-lea, există și un rit asociat cu oferirea unei lumânări aprinse neofitului.³⁵

Lecturile din Vechiul Testament erau citite în biserică cât dura botezul. Cantitatea lecturilor depindea de numărul de candidați la botez, precum ne informează Tipicul Marii Biserici. Psalmul 31:1 era citit în timp ce ei intrau în biserică, iar în locul Trisaghionului – textul de la Galateni 3:27.³⁶ Neofiii participau apoi la Dumnezeiasca Liturghie și se împărtășeau cu Trupul și Sângele lui Hristos. Trebuie să remarcăm și că nu sunt oferite citiri

---

²⁹ Despre istoria și rolul diaconișelor în tradiția liturgică ortodoxă vezi articolul “Deaconess” în Oxford Dictionary of Byzantium 1: 592–593. Pentru informații detaliate și bibliografie vezi Euaggelos THEODOROU, *Ho Thesmos ton Diakonisson eis ten Orthodoxon Ekklesian kai he Dynatotis Anabioseos autou*, în: Gennadios LIMOURIS (Ed.), *He Thesis tes Gynaikos en te Orthodoxo Ekklesia kai ta peri Cheirotonias ton Gynaikon*, Katerini 1994, 349–357.

³⁰ Panagiotis TREMPERAS, *Mikron Euchologion vol. 1*, Atena 1950, 233, vezi aparatul critic p. 359.

³¹ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Eucologio Barberini*, n. 124.6–7, 130.

³² *Ibid.*, n. 125.1–5, 130–131. Există o diversitate în codicii ulterioari despre care și câte părți ale trupului unge slujitorul, iar în unele cazuri se folosesc diferite formule la diferitele părți ale trupului. În unii codici există până la trei rugăciuni de mirungere. TREMPERAS, *Mikron Euchologion*, 303–305.

³³ TREMPERAS, *Mikron Euchologion*, 297.

³⁴ *Ibid.*, 298–300.

³⁵ *Ibid.*, 299.

³⁶ MATEOS, *Le Typicon* 2:86–90. Vezi și Gabriel BERTONIÈRE, *The Historical Development of the Easter Vigil and Related Services in the Greek Church* (OCA 193), Roma 1972, 127–139.

din Epistole sau Evanghelie în ritul botezului descris, din moment ce Botezul și Mirungerea erau săvârșite în contextul Dumnezeieștii Liturghii (care avea propriile citiri – *n. trad.*).³⁷

Două rituri postbaptismale apar în tradiția liturgică bizantină: spălarea și tunderea. Spălarea avea loc în a opta zi, urmând unei săptămâni de împărtășire și mistagogie³⁸ – o rămășiță a catehezelor mistagogice din secolul IV-V. Tunderea, un rit pentru prunci, inițial independent de botez, avea loc când celui/celeii botezat(e) i se tunde părul.³⁹

Descrierea de mai sus a botezului este într-un context pascal și legat de privegherea pascală. Totuși Paștele nu era singurul moment pentru botezuri. Bineînțeles mărturiile pe care le-am văzut până acum, de exemplu înscrierea fotizomenilor în a treia Duminică a Marelui Post, și, în special, renunțarea și mărturisirea credinței, ne indică botezul pascal. O rubrică din manuscrisul *Athens National Library 662* din secolul XII-XIII introduce în mod caracteristic liturghia baptismală notând „Rugăciunile pentru sfântul botez pe care patriarhul le face după ectenia mare, în special în seara Sâmbetei celei Mari.”⁴⁰ Această rubrică evidențiază privegherea pascală drept timpul pentru botezuri, dar nu exclude că botezurile ar putea avea loc la fel de bine și altcândva. Tipicul Marii Biserici din secolul al X-lea prevede botezuri la Paști, în Sâmbăta lui Lazăr, la Cincizecime și la Epifanie.⁴¹

Deja în Tipicul Marii Biserici avem indicații că odată cu predominarea pedobaptismului, botezul a devenit privat. Într-o rubrică, se consideră posibilitate ca nici un botez să nu mai aibă loc la privegherea pascală.⁴² Nu există îndoială că începând cu secolul al XV-lea botezul era total privatizat, chiar și în cazul adulților. Sfântul Simeon al Thesalonicului (†1429) scrie în modul său caracteristic:

Lucrarea săvârșită în sfântul Botez este cea mai mare. De aceea în trecut biserica îi avea pe episcopii care săvârșeau botezuri pentru cei care veneau (să fie botezați) la bisericile catedrale, atunci când de sărbători, la Liturghie, se cânta „Câți în Hristos v-ați botezat” și, în special, în Sâmbăta Mare, înainte de Dumnezeiasca Liturghie, în timpul multelor citiri din Sfinții Proroci.”⁴³

Nu doar că legătura cu Paștele este pierdută și botezul privatizat, ci după secolul al XV-lea, chiar și legătura cu celebrarea euharistică este ruptă. Neofitul nu participa și nu se împărtășea la Liturghie imediat după botezul său, ci se împărtășea cu Daruri Înaintesfințite.⁴⁴

În practica liturgică curentă observăm această privatizare a botezului nu doar în cazul pruncilor, ci și când sunt botezați adulții. Botezul propriu-zis a păstrat astăzi unitatea sa structurală, cu toate că nu mai este acum săvârșit în contextul Dumnezeieștii Liturghii. Elementele slujbei sunt:

³⁷ Lecturile de la privegherea pascală sunt Romani 6:3–11 și Matei 28:1–20. MATEOS, *Le Typicon* 2:90.

³⁸ Vezi, de exemplu, canonul 66 Trulan. TREMPÉLAS, *Mikron Euchologion* 310, 371–377, aparatul critic; *L'Euclologio Barberini*, 131–132, n. 126; ARRANZ, *L'euclologio costantinopolitano*, 194–195; ARRANZ, *Les Sacraments* (1989) 39–42.

³⁹ PARENTI-VELKOVSKA, *L'Euclologio Barberini*, 198, 200, §§ 208, 209, 212; TREMPÉLAS, *Mikron Euchologion* 378–382. Vezi și ARRANZ, *L'euclologio costantinopolitano*, 196–197; ARRANZ, *Les Sacraments* (1989), 48–54.

⁴⁰ TREMPÉLAS, *Mikron Euchologion*, 348, manuscrisul H.

⁴¹ MATEOS, *Le Typicon* 2, 84–90 (Paștele); 2, 62–64 (Sâmbăta lui Lazăr); 2, 136–138 (Cincizecimea); 2, 184–186 (Epifania).

⁴² MATEOS, *Le Typicon* 2, 90.

⁴³ *De Sacramentis* (PG 155, 221C); italic adăugat.

⁴⁴ PARENTI, *Christian Initiation in the East*, 45.

Enarxa

1. Ectenia mare [rugăciune particulară a săvârșitorului în timpul ecteniei]
  2. Bindecuvântarea apelor baptismale
  3. Bindecuvântarea untdelemnului bucuriei
  4. Ungerea baptisteriului
  5. Ungerea candidatului
  6. Tripla afundare cu formula la diateza reflexivă
  7. Psalmul 31:1
  8. Rugăciunea Mirungerii și ungera cu Marele Mir
  9. Îmbracarea veșmintelor albe
  10. Galateni 3:27
  11. Romani 6:3-11
  12. Matei 28:16-20
  13. Rugăciunea pentru spălare
  14. Rugăciunea pentru tundere
- Concedierea

Punctele (1)-(9), botezul propriu-zis, reflectă atât practica curentă cât și cea bizantină. Singura diferență este că în practica bizantină, precum am văzut, acestea aveau loc în baptisteriu în așteptarea finalizării botezurilor. Astăzi botezul este săvârșit în particular și nu în contextul liturghiei euharistice.

Punctul (10) acționează ca o tranziție. În practica curentă cel nou botezat înconjoară cristelnița de trei ori, în partea opusă stând preotul care între timp tămâiază. Neofitul nu este condus la adunarea euharistică. Din moment ce botezul nu mai este într-un context euharistic, ci trebuie să aștepte să se săvârșească prima Dumnezeiască Liturghie după primirea botezului pentru a se împărtăși!

Punctele (11) și (12), lecturile, sunt rămășițe ale Dumnezeieștii Liturghii, iar punctele (13) și (14) sunt parte din riturile care aveau loc după botez. Astăzi ele sunt de asemenea comprimate și atașate la sfârșitul botezului propriu-zis, concluzionând botezul. Ritul tunderii este administrat și adulților. În final, administrarea euharistiei neofiților este în unele cazuri amânată până la cea mai apropiată celebrare euharistică, sau în alte cazuri, neofitul este împărtășit cu tainele Înaintesfințite.

4. Primirea convertiților botezați

Admiterea și inițierea convertiților botezați⁴⁵ devenise în mod firesc o problemă în Bizanț. Canonul 95 al Sinodului Trulan (Quinisext) stipulează cu multe detalii procesul

---

⁴⁵ Cu privire la primirea convertiților în Biserica Ortodoxă în practica bizantină și curentă, vezi următoarele studii: Miguel ARRANZ, *Les Sacraments de l'ancien Euchologe Constantinopolitan*. 1: Étude préliminaire des sources, în: OCP 48 (1982) 284–335; Idem, *Les Sacraments de l'ancien Euchologe constantinopolitan*. 2: Ière partie – admission dans l'Église des convertis des hérésies ou d'autres religions non-chrétiennes, în: OCP 49 (1983) 42–90; CHRYSOSTOMOS, Metropolitan of Myra, Response to Thomas Hopko. 'Tasks Facing the Orthodox', în: Gennadios LIMOURIS – Michael VAPORIS (Eds.), *Orthodox Perspectives on Baptism, Eucharist, and Ministry (Faith and Order Paper 128)*, Brookline 1985, 149–158. John ERICKSON, The Reception of Non-Orthodox into the Orthodox Church, în: *Diakonia* 19 (1984–1985) 68–86; Idem, Divergences in Pastoral Praxis in the Reception of Converts, în: Theodore STYLIANOPOULOS (Ed.), *Orthodox Perspectives on Pastoral Praxis*, Brookline 1988, 150–177; Idem, The Reception of Non-Orthodox into the Orthodox Church. Contemporary Practice, în: SVTQ 41 (1997) 1–17; Thomas HOPKO, Tasks Facing the Orthodox in the 'Reception' Process of BEM, în: Gennadios LIMOURIS – Michael VAPORIS (Eds.), *Orthodox Perspectives on Baptism, Eucharist, and Ministry (Faith and Order Paper 128)*, Brookline 1985, 135–147; Bishop

inițierii⁴⁶, care se reflectă și în practica liturgică, și care este atestat de tradiția manuscrisă a Bisericii din Constantinopol. Mărturia acestor manuscrise este foarte importantă deoarece „canoanele dictează principii abstracte, în timp ce textele liturgice depun mărturie asupra practicilor reale”⁴⁷. Examinând sursele liturgice constantinopolitane ce reprezintă practica Marii Biserici,⁴⁸ John Klentos observă că există trei moduri distincte de primire a convertiților. Unii erau tratați drept păgâni și trebuiau să treacă prin tot procesul de catehizare, exorcisme, Botez și Mirungere, înainte ca să li se îngăduie să aibă părtășie în Euharistie. Alora li se cerea să înainteze un *libellus* (cerere / zapis) și să renunțe la orice erezie, înainte ca să fie admiși într-o scurtă perioadă de 2-3 săptămâni de post și cateheză. Aceasta culmina cu renunțarea publică la erezie și supunerea în credința ortodoxă, mirungerea și împărtășirea. După opt zile convertitul revenea pentru spălarea rituală. Iar în final, alora li se cerea doar să înainteze un *libellus* înainte de a primi împărtășirea. Observând cele de mai sus, Prof. John Klentos notează:

„Dacă ar fi să comparăm această tradiție liturgică bine stabilită și statornică cu cerințele legii canonice, vom vedea că aceste trei căi de convertire sunt exact cele prescrie de canonul 95 al Sinodului Trulan. Singura modificare este că lista ereziilor din fiecare grupă s-a lărgit peste timp.”⁴⁹

În general următoarele criterii par să fie adevărate: ereticii care au o mărturisire hristologică divergentă erau primiți prin intermediul *libellu*-lui și euharistiei (de exemplu: nestorienii, eutihienii, apolinarienii, iacobiții). Acelora care se diferențiau prin teologia lor

---

Peter L'HUILLIER, *The Reception of Roman Catholics into Orthodoxy. Historical Variations and Norms*, în: SVTQ 24 (1980) 75–82; John KLENTOS, *Rebaptizing Converts in the Orthodox Church. Old Perspectives on a New Problem*, în: StLi 29 (1999) 216–234; George METALLINOS, *I Confess One Baptism: Interpretation and Application of Canon VII of the Second Ecumenical Council by the Kollyvades and Constantine Oikonomos* (translated by Priestmonk Seraphim), Mount Athos 1994 [Gheorghe METALLINOS, *Mărturisesc un botez, Evangheliemos*, București, 2011 (n. trad.)]; Orthodox–Roman Catholic Consultation in North America. “Statement on Baptism and Sacramental Economy” June, 1999. Archimandrite Ambrose POGODIN, *On the Question of the Order of Reception of Persons into the Orthodox Church Coming to Her from Other Christian Churches*, în: *Vestnik Russkogo Khristianskogo Dvizheniya* [Mesagerul Mișcării Creștine Rusești] 173 (1–1996) 174 (2–1996/1–1997), disponibil în traducere engleză la: <http://www.holy-trinity.org/ecceology/pogodin-reception>; Robert STEPHANOPOULOS (Ed.), *Guidelines for Orthodox Christians in Ecumenical Relations*, New York 21973, 18–19; Francis THOMSON, *Economy. An Examination of the Various Theories of Economy Held Within the Orthodox Church*, în: JThS 16 (1965) 368–420; Max THURIAN (Ed.), *Churches Respond to BEM vols. 1–5*, Geneva 1986–1988, vol. 1, 122–129; vol. 2, 5–29; vol. 3, 1–25; vol. 4, 1–6; vol. 5, 1–3.

⁴⁶ „Pe aceia dintre eretici care se adaugă (atașează) Ortodoxie și părții celor ce se mântuiesc îi primim după următoarea rânduială și obicei. Pe arieni și pe macedoneni, și novațieni care-și zic loruși catari și stângaci, și pe quarodecimani, adică pe tetradiți (mercuruși) și apolinariști îi primim, dând ei zapise (scrisori), și dând anatemei toată erezia care nu cugetă (învață) cum cugetă sfânta soborniceasca și apostoleasca a lui Dumnezeu Biserică, pecetluindu-i, adică ungându-le mai întâi cu Sfântul Mir fruntea și ochii, și nările și gura, și urechile, și pecetluindu-i pe ei zicem: „Pecetea Darului Duhului Sfânt”. Iar pentru pavlichieni, care revin Biserica sobornicească, s-a așezat orânduirea ca neapărat aceștia să fie botezați din nou. Iar pe eunomieni, cei botezați într-o singură cufundare, și pe montaniști, cei numiți aici frigi, și pe sabelieni, care învață că Fiul este tot una (deopotrivă) cu Tatăl și care fac alte oarecare rele (lucruri de neîndurat), și pe toate celelalte erezii, pentru că mulți sunt aici mai ales cei care pornesc, vin din țara galatenilor, pe toți care voiesc dintre aceștia să se adauge Ortodoxiei îi primim ca pe păgâni (elini) și (adică) în prima zi îi primim spre creștinare, ia în a doua, catehumeni, apoi în a treia zi le facem lepădările de satana (îi exorcizăm), cu suflare de trei ori în față și în ochi și astfel îi catehizăm pe ei, și îi facem să zăbovească în Biserică și să asculte Scripturile, și atunci îi botezăm pe ei. Dar și pe manihei și pe severieni, și pe cei veniți din erezii asemenea (acestora), primindu-i ca pe păgâni (elini), îi botezăm din nou. Iar nestorienii și eutihienii și severienii și cei din erezii asemenea (acestora) trebuie să facă zapis (scrisori) și să dea anatemei erezia (rătăcirea) lor, și pe Nestorie, și pe Eutihie, și pe Dioscor, și pe Sever, și pe ceilalți începători (corifei) ai unor astfel de erezii, și pe cei ce cugetă cele ale lor și toate ereziile arătate mai înainte și așa să se împărtășescă cu Sfânta Cuminecătură.” [Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Sibiu, 2005, pp. 173-174. (n. trad.)]. Pentru textul grecesc vezi Georgios RALLES – Michael POTLES, *Syntagma ton Theion kai Ieron Kanonon*, vol. 1–6, Atena 1852–1859, 2:531.

⁴⁷ KLENTOS, *Rebaptizing Converts*, 223.

⁴⁸ *Barberini gr. 336* de la sfârșitul secolului al VIII-lea, *Coislin 213* din secolul al XI-lea, *Grottaferrata Γ.β. I* din secolul al XI-lea și *Atena 662* din secolul XII-XIII.

⁴⁹ KLENTOS, *Rebaptizing Converts*, 224.

trinitară li ce se cerea să înainteze un *libellus*, să postească, să se roage, să învețe Crezul (care subînțelege o deviație dogmatică mai gravă), să renunțe public la erezia lor și să fie mirunși înainte de a primi împărtășirea (de exemplu: arienii, macedonienii, dioscorenii, sabatienii, novațienii, quadrodecimalii). În cele din urmă, convertiții care veneau din comunități cu o înțelegere radicală deficientă a lui Dumnezeu trebuiau să urmeze întregul proces de inițiere pentru păgâni sau necredincioși (de exemplu: eunomienii, montaniștii, maniheii, sabelienii).⁵⁰ Cu alte cuvinte, canonul 95 Trulan a devenit principiul călăuzitor în Bizanț în ceea ce privește modul în care convertiții ar trebui primiți în Biserica Ortodoxă.

În practica liturgică curentă primirea convertiților botezați a devenit o mare problemă, din moment ce oameni care se apropie de Biserica Ortodoxă sunt deja botezați creștini. Dar acest principiu călăuzitor este total ignorat. Fie este o distincție făcută între creștini trinitari, care sunt primiți prin mirungere și ceilalți, care sunt primiți prin botez. Uneori însă, toți convertiții, indiferent de unde vin, sunt botezați întrucât nici un botez anterior nu este considerat valid, deci non-existent. Aceste două practici divergente se pot observa nu doar în aceeași Biserică, ci chiar în aceeași eparhie. Există cazuri chiar când oamenii sunt acceptați în Biserica Ortodoxă prin Mirungere, iau parte la Taine, dar apoi, după un timp, sunt rebotezați pentru că fie simt că le lipsește ceva, fie li se zice să facă așa.

5. Evaluarea practicii actuale

Din acest rezumat, este evident că diferența dintre teorie și practică este mare în ceea ce privește primirea convertiților în Biserica Ortodoxă. În scurt, putem observa următoarele: elementele rituale ale întregii perioade de catehizare sunt comprimate într-o slujbă de 10-15 minute înainte de botezul propriu-zis. Botezul însuși și-a pierdut legătura cu celebrarea euharistică transformându-se într-un eveniment privat, iar riturile din ziua a opta, prin atașarea lor la sfârșitul slujbei baptismale, și-au pierdut înțelesul. În final, există confuzie despre cum sunt primiți creștinii botezați în comunitatea ortodoxă.

Cu toate că tradiția liturgică bizantină și-a păstrat cadrul structural în care inițierea adulților poate fi restaurată, nu se face nimic în această privință. Cu alte cuvinte:

1. Episcopul locului nu are nici un rol activ în întregul proces de inițiere.
2. Deși Postul Mare oferă structura pentru procesul catehetic, precum cererile pentru catehumeni și fotizomeni (după a patra săptămână din post) în Liturghia Darurilor

---

⁵⁰ Există dovezi și în sprijinul practicii de mai sus. Când Ioan Scolasticul, Patriarhul Constantinopolului (565-577) a forțat rehirotonirea unor episcopi monofiziți, a dat piept cu o opoziție considerabilă; vezi THOMPSON, *Economy*, 415. În 1195, Balsamon, celebrul canonist și comentator bizantin al canoanelor, răspunde oficial în numele Sinodului de la Constantinopol la o întrebare pusă de Patriarhul Marcu al Alexandriei, scriind că „din moment ce Biserica Apusului a fost separată pentru o lungă perioadă de timp de la comuniune duhovnicească cu celelalte patru patriarhate, nici un latin nu trebuie admis la împărtășire înainte să prezinte o declarație de respingere a dogmelor și tradițiilor și să fie instruit conform canoanelor”. Vezi RALLES – POTLES, *Syntagma*, 4:460. Dimitrie Homatinos, Arhiepiscopul Ohridei (1216/17-1234) notează că mulți îi criticau răspunsul lui Balsamon ca fiind prea riguros; vezi PG 119, 956-960. Nifon, Arhiepiscopul Novgorodului (1130-1156) a stipulat că în ceea ce-l privește pe acesta, apusenii urmau să fie primiți în ortodoxie prin Mirungere; vezi L' HULLIER, *The Reception*, 77. În plus, Sinodul de la Constantinopol, 1268, după excomunicarea cruciaților, a respins teoria că latini trebuie rebotezați; vezi THOMPSON, *Economy*, 415. În final, Marcu al Efesului, antiunionistul bine-cunoscut care a refuzat să semneze unirea de la Ferrara-Florența, notează că în eventualitatea în care cineva dorește să se întoarcă în ortodoxie, trebuie să fie catehizat și uns cu (Marele) Mir. Este extrem de important să observăm că în timpul Sfântului Marcu, în contextul controverselor ce privește unirea și în privința limbii utilizate, Sfântul Marcu vorbește despre catehizare și Mirungere, nu despre rebotezare. Acest lucru va fi mai târziu baza politicii oficiale a Marii Biserici după căderea Constantinopolului; vezi L' HULLIER, *The Reception*, 78.

Înaintesfințite, cu citiri veterotestamentare și cu Liturghia vesperală a Marelui Vasile în Sâmbăta cea Mare, nu este întrebuințat deloc. În general, deși Postul Mare, Săptămâna Mare și Paștele sunt momentul excelent pentru pregătirea finală a catehumenilor, ele nu sunt întrebuințate ca atare.

3. Zilele baptismale tradiționale în tradiția liturgică bizantină precum Sâmbăta cea Mare, Ajunul Nașterii Domnului, Ajunul Epifaniei, Sâmbăta lui Lazăr și Cincizecimea nu sunt întrebuințate.

4. De multe ori baptisteriile pentru adulți nu sunt disponibile!

5. Botezurile aproape niciodată nu au loc în contextul Dumnezeieștii Liturghii.

6. Nu există mistagogie în timpul Săptămânii Luminate.

7. Botezul a devenit un efort privat; comunitatea nu face parte din el.

8 Criteriile despre cum cineva acceptă un convertit botezat variază de la eparhie la eparhie, uneori chiar de la parohie la parohie.

6. Spre o reformă a practicii actuale

Postul Mare ne oferă o structură deja existentă în cadrul căreia și cu care un catehument activ poate fi restabilit. Astfel restaurându-se și elementele Postului care acum nu au sens pentru nespecialiști (de exemplu cererile pentru fotizomeni începând cu a patra săptămână a Postului [Mare], seriile de lecturi la Liturghia vesperală [a Marelui] Vasile în Sfânta și Marea Sâmbătă). Mai concret, aș sugera că episcopul ar trebui să aibă un rol activ în întregul proces al catehumentului. Cu alte cuvinte, (1) anumite zile din timpul anului ar trebui stabilite când noii catehumeni se înscriu, în prezența episcopului local, care îi întâlnește și citește asupra lor Rugăciunea la facerea catehumentului. (2) Episcopul ar trebui să aibă un rol activ în catehizare prin întâlnirea cu catehumenii și prin citirea asupra lor a exorcismelor. (3) În a treia Duminică a Postului (Sâmbăta închinării la [Sfânta] Cruce) să fie făcut un anunț formal în legătură cu cei care intră în etapa finală a catehumentului și devin fotizomeni. Cererile pentru fotizomeni să fie reintroduse în Duminici. (4) În Sfânta și Marea Vineri episcopul să adune toți fotizomenii și să aibă loc renunțarea la Satana și unirea cu Hristos, iar episcopul să citească peste ei Rugăciunea de chemare la botez. (5) Botezul săvârșit de către episcop să aibă loc în timpul citirilor de la Liturghia vesperală a Sfântului Vasile cel Mare din Sfânta și Marea Sâmbătă. (6) Mistagogia în timpul Săptămânii luminate să fie restaurată. Este evident că fiecare eparhie ar trebui să se asigure că are un baptisteriu pentru adulți. La nivel de parohie, structura existentă (cererile pentru catehumeni și fotizomeni) va recâștiga înțelesul său și astfel comunitatea va deveni parte din proces.

Această restaurare este relevantă pentru Marele Post și pentru Paști. Aș mai sugera ca o a doua structură să se formeze în jurul Crăciunului și Postului Crăciunului, astfel oferindu-ne două mari zile baptismale în practica liturgică curentă, Paștele și Crăciunul:

Eveniment	Paștele	Crăciunul
Înscrierea fotizomenilor	A treia Duminică din post	A treia Duminică înainte de Crăciun
Cererile pentru fotizomeni	A patra săptămână a postului	A treia săptămână înainte de Crăciun
Renunțarea finală și acceptarea	În Sfânta și Marea Vineri	În 23 Decembrie
Botezul	În timpul citirilor la liturghia vespérală a Marelui Vasile în Sfânta și Marea Sâmbătă	În timpul citirilor la liturghia vespérală a Marelui Vasile în 24 Decembrie
Mistagogie	Săptămâna Luminată	Între Crăciun și Epifanie

Astfel Crăciunul și Postul Crăciunului imită procesul catehetic organizat în jurul Marelui Post și a Paștelui. În astfel de caz, înscrierea fotizomenilor ar avea loc în a treia Duminică înaintea Crăciunului, după care cererile pentru fotizomeni ar fi încorporate în uzul liturgic. Renunțarea finală ar avea loc pe 23 Decembrie iar botezul propriu-zis ar avea loc în timpul citirilor Liturghiei vespérale a Marelui Vasile în 24 Decembrie. În final, catehezele mistagogice ar avea loc între Crăciun și Epifanie. Celelalte zile baptismale (Epifania, Sâmbăta lui Lazăr și Cincizecimea) ar putea fi restaurate ca zile când are loc în comunitățile locale botezul colectiv al pruncilor.

Ceea ce sugerez nu este un exercițiu de planificare rituală creativă, ci o afirmație eclesiologică. Reforma liturgică nu este o mișcare de „modernizare” a slujbelor, ci mai degrabă o mișcare de restaurare a slujbelor la vitalitatea și înțelesul lor inițial, refăcându-le centrul vieții și spiritualității creștine. În acest scop am sugerat restaurarea inițierii adulților în propriul cadru ritual și context, pentru a readuce practica în conformitate cu teoria.

Traducere din engleză: Mihai Răducă
pentru www.teologie.net